

Yesnazar Assel Zhanabergenkyzy – PhD, Senior Lecturer, Ozbekali Zhanibekov South Kazakhstan Pedagogical University, Republic of Kazakhstan, 160012 Shymkent, 13 Baitursynov Str., e-mail: asel.esnazar@mail.ru.

XFTAP 14.25.09

ӨОЖ 372.854

https://doi.org/10.52269/22266070_2025_1_294

МЕКТЕПТЕ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ОРТАҒАСЫРЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ОҚЫТУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Балғабаева Г.З.* – тарих ғылымдарының кандидаты, Қазақстан тарихы кафедрасының қауымдастырылған профессоры, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай қ., Қазақстан Республикасы.

Анасова А.Б. – тарих магистрі, Қазақстан тарихы кафедрасының аға оқытушысы, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай қ., Қазақстан Республикасы.

Тастекова Г.Б. – тарих магистрі, Қазақстан тарихы кафедрасының аға оқытушысы, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай қ., Қазақстан Республикасы.

Берілген мақалада жалпы білім беретін мектепте Қазақстанның ортағасырлық тарихының мәдениетін зерттеу мәселелері қарастырылады. Авторлар жүргізген зерттеу барысында бірқатар маңызды міндеттерге қол жеткізді. Біріншіден, білім беру процесінде мәдениеттің рөлі анықталды. Екіншіден, ортағасырлық Қазақстан тарихы курсының ортағасырлық мәдениеті бойынша сұрақтардың мазмұны анықталып талданды. Үшіншіден, авторлар тарих сабақтарында мәдениет тақырыбына байланысты сұрақтардың негізгі әдіс-тәсілдерін зерттеді. Төртіншіден, Қазақстанның ортағасырлық тарихы курсына мәдениет мәселелерін зерделеудің әдістемелік тәсілдерін қарастырып, ортағасырлық Қазақстан мәдениетін зерделеу тақырыптары бойынша әдістемелік ұсынымдар әзірледі. Нәтижесінде келесі тұжырымдар жасалды: тарихты зерттеудің негізгі мақсаттарының бірі – жас ұрпақты халықтың мәдени құндылықтарымен таныстыру. Қазіргі уақытта Қазақстанның және бүкіл қазақстандық қоғамның аса маңызды міндеттерінің бірі лайықты ұрпақты тәрбиелеу және өскелең ұрпақтың Отанға, оның тарихи құндылығына деген сүйіспеншілік сезімін қалыптастыру болып табылады. Тарих Қазақстан орта мектептеріндегі басты пәндердің бірі. Сонымен қатар, әдістемелік парадигмалардың өзгеруі және орта мектептегі типтік оқу бағдарламаларында дүниежүзілік және отандық тарих мазмұнының өзгеруі жағдайында осы пәнді оқытудағы бірқатар ерекшеліктер мен қиындықтарды ескеру қажет.

Түйінді сөздер: ортағасырлық мәдениеті, Қазақстан тарихы, оқулық, құндылықтар, қоғам.

ОСОБЕННОСТИ ОБУЧЕНИЯ СРЕДНЕВЕКОВОЙ КУЛЬТУРЫ КАЗАХСТАНА В ШКОЛЕ

Балғабаева Г.З.* – кандидат исторических наук, ассоциированный профессор кафедры истории Казахстана, Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы, г. Костанай, Республика Казахстан.

Анасова А.Б. – магистр истории, старший преподаватель кафедры истории Казахстана, Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы, г. Костанай, Республика Казахстан.

Тастекова Г.Б. – магистр истории, старший преподаватель кафедры истории Казахстана, Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы, г. Костанай, Республика Казахстан.

В статье рассматриваются вопросы изучения культуры средневековой истории Казахстана в общеобразовательной школе. В ходе проведенного авторами исследования достигнут ряд задач. Во-первых, определена роль культуры в образовательном процессе. Во вторых, проанализировано содержание вопросов по культуре в курсе истории средневекового Казахстана. В третьих, рассмотрены основные подходы в изучении вопросов культуры на уроках истории. В четвертых, проанализированы методические приемы изучения вопросов культуры в курсе средневековой истории Казахстана и разработаны методические рекомендации по темам изучения культуры средневекового Казахстана. В результате были сделаны следующие выводы: одна из основных целей изучения истории – это приобщение подрастающего поколения к культурным ценностям народа. В настоящий момент одной из наиболее важных задач Казахстана и всего казахстанского общества является воспитание достойного поколения и формирование у подрастающего поколения чувства любви к Родине, её историческому прошлому. Культурно-исторический материал, который охватывает всю сферу духовной и материальной культуры, имеет огромный воспитательный потенциал для формирования личности ученика. История была и остается одним из главных предметов в школах Казахстана. При этом надо учитывать ряд специфических особенностей и трудностей в преподавании этой дисциплины в условиях смены методологических парадигм и трансформации содержания всемирной и отечественной истории в типовых учебных программах.

Ключевые слова: средневековая культура, история Казахстана, учебник, ценности, общество.

FEATURES OF TEACHING MEDIEVAL CULTURE OF KAZAKHSTAN IN SCHOOL

Balgabayeva G.Z.* – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of history of Kazakhstan, Akhmet Baitursynuly Kostanay Regional University, Kostanay, Republic of Kazakhstan.

Anassova A.B. – Master of History, Senior Lecturer of the Department of history of Kazakhstan, Akhmet Baitursynuly Kostanay Regional University, Kostanay, Republic of Kazakhstan.

Tastekova G.B. – Master of History, Senior Lecturer of the Department of history of Kazakhstan, Akhmet Baitursynuly Kostanay Regional University, Kostanay, Republic of Kazakhstan.

The article discusses the issues of studying the medieval culture of Kazakhstan in secondary school. The authors' research successfully accomplished several key objectives. Firstly, we defined the role of culture in the educational process. Secondly, we analyzed the content of questions on the cultural history of medieval Kazakhstan. Thirdly, we studied the main approaches to the study of cultural issues during history lessons. Finally, we examined the methodological approaches to studying cultural issues within the Kazakhstan medieval history course and developed practical recommendations for exploring the culture of medieval Kazakhstan.

As a result, the following conclusions were drawn: one of the main goals of studying history is to introduce the younger generation to the cultural values of the people. Currently, one of the most important tasks of Kazakhstan and the entire Kazakhstani society is the education of a decent generation and the formation of a feeling of love for the Motherland and its historical heritage among the younger generation. Cultural and historical material, which covers the entire sphere of spiritual and material culture, has a huge educational potential for the formation of a student's personality. History has been and remains one of the main subjects in schools in Kazakhstan. At the same time, it is important to consider several specific features and challenges in teaching this subject, given the shifting methodological paradigms and the evolving content of both world and national history in standard curricula.

Keywords: *medieval culture, history of Kazakhstan, textbook, values, society.*

Кіріспе. Қазақстан тарихын зерделеу қазақ мәдениетінің рухани-адамгершілік құндылықтарын білмеу және түсінбеу мүмкін емес. Өйткені әрбір халықтың тарихында өткенің ұғыну келешек дамуының іргетасы мен болашағын қалайды. Қазақ халқының мәдениеті басқа халықтардың мәдениеті сияқты күрделі және қызықты жолды басып өтті.

Қазақстан территориясын мекендеген көшпелі тайпалар мен халықтардың өзіндік ойлау тәсілі, өзіндік қайталанбас бай мәдениеті қалыптасты. Бұл мәдениет мұрасы тарих бойы бір ұрпақтан екінші ұрпаққа беріліп отыратын рухани-адамгершілік және материалдық құндылықтарды қамтиды. Ал бүгінде біздің алдымызда төл мәдениетіміздің дәстүрін жетік білетін, халқының тарихын сүйетін ұрпақ тәрбиелеу міндеті тұр.

Ортағасырлық Қазақстанның мәдени мәселелерін зерделеу ата-бабаларымыздың бізге қалдырған рухани мұрасы туралы түсініктерді қалыптастыруға, отансүйгіштікке, азаматтыққа тәрбиелеуге құнарлы негіз береді. Қазақстан мәдениеті біздің алдымызда өзінің барлық байлығымен және жан-жақтылығымен көрінеді және ұстаздардың міндеті – дәл осы байлықты жас ұрпаққа жеткізу болып табылады.

Бұл тақырыбымыздың өзектілігі бүгінгі таңда мәдени даму проблемаларына, мәдениет пен қоғамның өзара әсер ету мәселелеріне, оның әлеуметтік құрылымына, басқару түріне, мекендеу ортасына көбірек көңіл бөлінуде жатыр.

Жаңа көзқарастардың пайда болуы, әсіресе, мәдениетке деген көзқарастың оған деген қызығушылықтың артуына қарай өзгеруі мектеп оқулықтарында көрсетілмеген жаңа көзқарастарды тудырады. Сондықтан, қазіргі уақытта мектептегі тарих курсына мәдени даму мәселелерін оқытудың бірыңғай тұжырымдамасын жасау қажет деп санаймыз.

Мәдениет бойынша ақпараттар блогын оқыту тәжірибесінде мұғалімдер арасында бірыңғай жүйе жоқ, бұл оқушылар арасында осы мәселе бойынша біртұтас тұжырымдаманың болмауына әкеледі. Көп жағдайда мұғалімдер мәдениет мәселелеріне арналған тақырыптарды оқу кезінде белгілі бір әдістерді таңдауға бірдей көзқараспен қарайды. Көбінесе материалды ауызша түсіндіру немесе белгілі бір мәдениет мәселелері бойынша оқушылардың хабарламасымен бірге жүреді. Ұлттық мәдениеттің дамуын зерттеудің әдістемелік аппаратын жаңадан құру қажет, өйткені қолданыстағы әдістемелік ұсыныстар тарихи білім жүйесіндегі өзгерістер аясында өзектілігін жоғалтты. Сондықтан, мектептердегі білім беру жүйесіндегі мәдени даму мәселелерін зерттеудің жағдайы қазіргі уақытта мақаламызда көрсетілген мәселені тереңдетіп зерттеу қажеттілігін туғызды.

Зерттеудің мақсаты: Мектепте Қазақстанның ортағасырлық мәдениетін оқытудың ерекшеліктерін анықтап, маңызын айқындау, ұсынылған педагогикалық әдістеменің тиімділігін бағалау, білім алушылардың пәндік құзыреттілігін дамыту.

Қойылған мақсатқа сүйене отырып, келесі **міндеттерді** бөліп көрсетеміз: білім беру процесіндегі мәдениеттің рөлін анықтау; орта ғасырлық Қазақстан тарихы бойынша мәдениет мәселелерінің мазмұнын талдау; тарих сабақтарында мәдениет сұрақтарын зерделеудің негізгі тәсілдерін анықтау.

Материалдар мен әдістер. Біз кез келген мәдениеттің өз бастауы – оның пайда болу және гүлдену уақыты бар екенін білеміз. Қазақ халқының мәдениеті үшін орта ғасыр кезеңі осындай уақыт болып табылады. Бұл қазақ халқының мәдениетінің қалыптасу уақыты.

Осы кезеңде қазіргі Қазақстанның аумағында ежелгі – Түркі қағанатынан бастап, кейінгілері – Моғолстан, Ақ Орда, Ноғай Ордасы сияқты мемлекеттік бірлестіктердің құрамына кіретін көптеген тайпалар мен халықтар өмір сүрді, және әрине, оның құрылуымен қазақ этносының өзі – Қазақ хандығының қалыптасуы аяқталды [1, 37 б.] Аталған мемлекеттердің құрамына кірген тайпалар мен ұлттарға бірегей көшпелі мәдениет тән. Өзінің мазмұны жағынан әлемнің басқа да мәдениеттерінен кем түспейтін, өзінің даралығымен және бірегейлігімен ерекшеленетін және әлемдік мәдениеттің дамуына сөзсіз үлес қосқан мәдениет.

Орта ғасырлық Қазақстан тарихын зерделеуде мәдениет сұрақтарын қарастыру елеулі орын алады. Оқулықтың бірқатар тараулары мәдениет мәселелеріне арналған (6 сынып және 10 сынып), атап айтқанда: бесінші тарау «X-XIII ғасыр басындағы Қазақстан мәдениеті», бұл тарауда Қазақстан аумағында қалалардың дамуы, сәулет өнері, көшпелілердің рухани және материалдық мәдениеті қарастырылады. Мәселен, Отырар, Түркістан, Сауран, Сығанақ және басқа қалалар сипатталады. Бұл жерде ең бастысы Қазақстан аумағында болған екі мәдениеттің өзара әрекеттестігі мен өзара дамуын көрсету, олардың арасында қалалар тұрғындары мен көшпенділердің тығыз экономикалық, ал ең бастысы мәдени байланыстары дамыды [2, 37 б.] Осы тақырыпты зерделеу кезінде оқушылармен салыстырмалы кесте жасау орынды болады (1 кесте):

1 кесте – Көшпелі және отырықшы мәдениеттердің өзара байланысы

Көшпелі	Айырбас тауарлары		Қала тұрғыны
	Ет Май Жүн Жануарлардың терісі Мал	Зергерлік әшекейлер Қолөнер өндірісінің заттары Егіншілік өндірісінің тамақ өнімдері	

Бұл жұмыс былайша ұйымдастырылуы мүмкін: кейбір оқушылар көшпенділер ретінде және алмасу үшін олардың тауарларын тізімдейтін болады, ал қалғандары алмасу үшін тауарларды тізімдей отырып, қала тұрғындары ретінде әрекет етеді. Бұл тапсырма арқылы қала тұрғындары мен көшпенділердің материалдық мәдениетінің ерекшеліктерін зерделеу кезінде оқушыларда екі мәдениеттің өмір сүру ерекшеліктері туралы нақты түсінік қалыптастыру қажет. Біздің ойымызша, түсінікті қалыптастыру үшін үй жұмыстарын орындауға шығармашылық тапсырма беру «Қала тұрғыны мен көшпендінің өмірінен бір күн» тақырыбында эссе жазу өнімді болады. Онда оқушылар отырықшы және көшпелі мәдениет өкілдерінің тұрмысында, үй шаруашылығында, баспаналарында қандай айырмашылықтар болғанын сипаттау керек.

Ортағасырлық Қазақстан мәдениетін зерттеуде маңызы зор келесі тарау – Ұлы Жібек жолына арналған тарау. Бұл тарауда мынадай ұғымдардың қалыптасуына ерекше назар аудару қажет: «Лазурит жолы», оның бойымен жартылай асыл тас лазурь тасымалданды; «Нефрит жолы» – оның бойымен Орталық Азиядан қазіргі Қытай аумағына дейін асыл тастардың саудасы болды; «Жібек жолы» – сауда нысанасына байланысты аталған; «Ұлы» деп аталды, себебі бұл жол Азия мен Еуропаның ұлан-ғайыр кеңістігін байланыстырып қана қоймай, сол кездегі бірден-бір дүниежүзілік сауда жолы болды, сонымен қатар көптеген аймақтардың өмірі мен тұрмысын біріктірді» [3, 13 б.] .

Бірақ ең бастысы, біз Ұлы Жібек жолының мәдениеттің дамуына ықпалын көрсетуіміз керек. Біздің ойымызша, жаңа материалды меңгеру барысында оқушыларға оқу материалы негізінде «Ұлы Жібек жолының мәдениеттің дамуына әсері» атты өз бетінше кесте құрастыруды ұсынуға болады (2 кесте).

2 кесте – Ұлы Жібек Жолының мәдениеттің дамуына әсері.

Материалдық мәдениеттің дамуы	Рухани мәдениеттің дамуы
Өртүрлі наным-сенімдерге байланысты ғибадатханалар салу (Тараз, Баласағұн Испиджаб)	Буддизм мен манихей дінін уағыздау

Ұлы Жібек жолына арналған төртінші тарауда мәдени мәселелер де қарастырылады, өйткені Ұлы Жібек жолы арқылы өткен елдер сауда қатынастарын дамыта отырып, өздерінің тауарға деген қажеттіліктерін қанағаттандырып қана қоймай, басқа халықтармен мәдени байланыстарға да кірген. Мұнда түрлі-түсті суреттер, Ұлы Жібек жолымен жүріп өткен керуендердің суреттері, сауда заттарының фотосуреттері мен сызбалар – мыс монеталардың реконструкциялары өте жақсы сапада, біздің ойымызша, олар балалардың жарқын идеясына ықпал етеді. Бірақ кейбір кемшіліктер бар, мысалы, мәтін жолында Қазақстан аумағы арқылы қандай маршруттар өткені сипатталған, бірақ, өкінішке орай, карта жоқ, ал тармақтың соңындағы шығармашылық тапсырмаларда тапсырмалар бар, оқушылардың контурлық картамен өз бетінше жұмыс істеуі үшін: «Ұлы Жібек жолының маршруттарын контурлық картаға сызу» [3, 68 б.]. Біздің ойымызша, алтыншы сынып оқушылары дүние жүзінің ғана емес, Қазақстанның картасына әлі де нашар бағдарланған. Бірақ бұл тақырыпты оқу кезінде карталарды пайдалану міндетті және орынды. Оның үстіне, егер карта электронды болса, балалар үшін әлдеқайда қызықты болады, сондықтан ол жолдың шекаралары мен бағыттарын айқынырақ көрсете алады. Сондықтан бұл жерде мұғалімге, оның материалдың мазмұнын қалай құрылымдауға болатынына жауапкершілік жүктеледі.

Мәдениетке арналған тағы бір тарау «IX ғасырдың екінші жартысы – XIII ғасырдың басындағы Қазақстан мәдениеті» деп аталады. Ең қызықты тақырыптардың бірі ислам дінінің таралуы мен ортағасырлық Қазақстан мәдениетінің дамуына әсері туралы болмақ. Мұнда исламның ықпалының айрықша белгісі қала құрылысының өзгеруі болды. «Қазақстан жерінде ислам діні қабылданғаннан кейін Құйрықтөбе, Баласағұн, Тараз, Отырар сияқты қалаларда мешіттер салына бастады. Сондай-ақ ислам дінінің қабылдануы қалаларда қоғамдық монша салуға ықпал етті» [4, 143 б.]. Бұл тақырыпты оқып, меңгеру барысында оқушыларға ислам діні қабылданғаннан кейінгі ортағасырлық қаланың суретін қысқаша сипаттай отырып аяқтауға өз бетінше тапсырма беруге болады. Оқушы осы кезеңде пайда болған жаңа архитектуралық құрылыстарды көрсетіп, оның немен байланысты екенін түсіндіруі керек.

Сәулет пен қолөнерге арналған параграфтарды қарастырғанда, әрине, абзацтағы иллюстрацияларға көп көңіл бөлу керек, олардың саны көп емес. Мысалы, белгілі бір кезеңдегі тұрғын үйлерді сипаттауда тұрғын үйлердің сипаттамасы, олардың орналасуы, құрылыста болған өзгерістер ұсынылады. Бірақ, кем дегенде бір бөлменің сызбасы көп бөлмелі үйдің сызбасы берілмейді және оны пайдалану арқылы сол кезеңдегі тұрғын үй құрылысының сипаттамасын құру қиынға соғады, тіпті мәтінге сүйене отырып талдайтын болсақ. Зергерлік өнер туралы айтатын болсақ, ол кездегі көптеген олжалар, мысалы, сүйектен жасалған бұйымдар бар болғанымен, бірде-бір сурет жоқ, өйткені бұл осы кезеңдегі зергерлік өнердің негізгі бағыттарының бірі болды. Оқулық авторлары тек сипаттауға назар аударды, бірақ балаларға, әсіресе материалдық мәдениет туралы жарқын бейнелер жасау керек. Бұл жерде де мұғалімге үлкен жауапкершілік жүктеледі, ол сәулет құрылыстары, тұрмыстық бұйымдар, зергерлік бұйымдар немесе кесенелер сияқты көзге ұрып тұрған ортағасырлық ғимараттарды анық көрсететін және әңгімелейтін бейнематериалдарды дайындауға мүмкіндік береді.

Әрине, мәдениетке үйрету мәселесі, біздің ойымызша, күрделі. Оқулықтардағы мәтіндерде негізінен бір-біріне қатысы жоқ жеке атаулар мен фактілер келтіріледі. Тізімделген есімдер мен ескерткіштердің артында

оқулық авторлары үшін ауқымды мәдени құбылыстар бар, бірақ оқушылар әдетте жарқын бейнелерді жасай алмайды. Мысалы, автор Ахмет Ясауиді атағанда, бұл есімнің артында Ислам әлемі, атап айтқанда Ахмет Ясауи негізін қалаған сопылық ағым тұр. Атақты сәулет ескерткіші, XIV-XV ғасырдың соңындағы сәулет өнерінің туындысы – Ясауи кесенесін айта отырып, оқушылар Ахмет Ясауидің кім болғаны туралы түсінік қалыптастыруы қажет; неге осы ортағасырлық ойшылдың құрметіне керемет монументалды құрылым жасалғандығы жөнінде» [5, 218 б.].

Тарих сабағында мәдениет мәселелерін зерделеу кезінде келесі әдістемелік нұсқаулардан шығу қажет. Біріншіден, мазмұны жағынан мәдениет туралы материал дербес емес. «Мәдениет өзінің барлық алуан түрлілігімен адамзат тарихының ізі» – деп жазды В.С.Соловьев, «тек шағылысу, көзге көрінбейтін нәрсенің көлеңкесі ғана. Адамзат тарихынсыз және одан тыс мәдениет жоқ. Екіншіден, мәдени ескерткіштер көбінесе белгілі бір тарихи үрдістерді өте анық, қысқа және толық көрсетеді, маңызды процестерді үлгі етеді, қоғамдық құбылыстарды бейнелейді» [6, 26 б.]. Ең болмағанда ерте орта ғасырлардағы адам әлемінің бейнелері ретінде «бал-бала» түркі мүсіндерін немесе кейінгі орта ғасыр эстетикасының мәнерлі туындысы ретінде Арыстан баб мен Қожа Ахмет Ясауи кесенелерін еске түсірейік. Мәдени ескерткіштер тарихқа сай осындай рөл атқаруы керек. «Үшіншіден, өнер туралы айтатын болсақ, оның шығармалары терең сезімге толы, дара. Демек, оқушыны автордың нәліктен бұлай көретінін түсінуге үйрету – көркем шығармаларды, олардың сұлулығын, қазіргі заманмен байланысын түсінуге үйрету деген сөз. Төртіншіден, ұстаздың өзі, әдетте, өнердің, мәдениеттің барлық саласының білгір маманы емес» [7, 154 б.].

Сондықтан мәдениетті зерттеген кезде даму тенденциялары мен заңдылықтары, тарихи жағдаймен байланысы мұғалімнің өзіне де түсінікті және оқушыларға түсіндіруге болатын бір-екі салаға тоқталу орынды.

Мысалы, «XIV-XV ғасырлардағы Қазақстанның материалдық мәдениеті» тақырыбын зерделеу кезінде қазақ халқының баспанасы – киіз үйді қарастыра отырып, Ибн Рузбиханның қазақ киіз үйі туралы қалдырған құжаттан үзіндімен жұмысты ұйымдастыруға болады. Бұл құжат ортағасырлық Қазақстан тарихының «Ибн Рузбихан қазақ киіз үйі туралы» антологиясында бар [8, 103 б.]. Жұмыстың басында оқушыларға мәтінді оқығаннан кейін жауап беретін сұрақтар қойылады: «Ибн Рузбихан қазақтардың үйі туралы бізге қандай жаңалық айтады? «Киіз үй қандай материалмен жабылған?», «Ибн Рузбихан дөңгелекті қазақ үйін қалай атайды?», осы оқығанымыздан қазақтардың әлеуметтік жіктелуі болғанын айта аламыз ба? Сондай-ақ, «IX-XII ғасырлардағы қолөнердің, сауданың және егіншіліктің дамуы» тақырыбын оқу барысында екі құжатты салыстыру жұмыстарын жүргізуге болады: И.Г.Георгидің «Қазақтардың шаруашылығы туралы» және И. Фальктің «Қазақ шаруашылығы туралы» [9, 118 б.].

Сонымен тарихты зерттеуде мәдени-тарихи материалдың елеулі орын алатынын анықтадық. Мәдени-тарихи материалды ұсынғанда, зерттеліп отырған дәуір мәдениетінің дамуының тарихи жағдайлары көрсетілуі керек. Кез келген тарихи дәуірде барлық рухани мәдениеттің негізін халық жасаған материалдық мәдениет екенін ерекше атап өткен жөн. Мәдениеттің дамуы қоғамның материалдық жағдайларымен, әлеуметтік жүйенің сипатымен, әлеуметтік өмірдегі маңызды оқиғалармен анықталады.

Ортағасырлық Қазақстан мәдениетінің мәселелерін қозғайтын келесі тараулар XIV-XV ғасырлардағы мәдениетке арналған сегізінші тарау. Бұл қазақ халқының қалыптасуының аяқталу уақыты, мұндағы сабақтарда біз қазақ мәдениетінің өзі туралы айтатын боламыз. Ал XVI – XVII ғасырлардағы қазақ халқының мәдениетіне арналған тағы бір тарау бар. Бұл жерде біз қазірдің өзінде қазақ тілінің құрамы, ауыз әдебиетіндегі жаңа жанрлардың пайда болуы, аздаған өзгерістермен күні бүгінге дейін жеткен ырым-тыйымдар, салт-дәстүрлерді қарастырамыз.

Келесі әдістер ішінара іздеу әдісі болып табылады. Әдістердің бірі эвристикалық әңгіме болуы мүмкін [10]. Бұл жағдайда ең қарапайым нәрсе – жаңа материалдың тақырыбын нақты анықтап, сабақтың басында проблемалық сұрақ қою, тақырыпты оқып болғаннан кейін оқушылар проблемалық сұраққа жауап береді» [10]. Мысалы, 10-сыныпта «Қазақстан территориясында ислам дінінің таралуы» тақырыбын өткенде оқушыларға «Исламға дейінгі қандай наным-сенімдерді білесің» деген сұрақтар қою арқылы эвристикалық әңгіме жүргізуге болады? «Орта ғасырлардағы аспан құдайы қалай аталды?» «Ислам қашан және неге тарайды?» «Исламның таралуына байланысты Қазақстанда қандай өзгерістер болып жатыр?» «Қазақстандағы исламның сопылық ағымының негізін салушы кім?» – Ахмет Ясауи тұлғасы туралы не айта аласыз? «Ислам ғибадатханасының аты қалай?» «Ислам ғибадатханасының ерекшелігі неде? Қандай көне кесенелерді білесіңдер?» [5, 219 б.].

Қорытындылай келе, оқу-танымдық белсенділікті арттыруға болатын көптеген әдістер мен тәсілдер бар екенін атап өткіміз келеді. Бұл білімнің пәндік саласына және мұғалімнің тәжірибесіне, оның шеберлігіне, оқушылардың жас ерекшеліктеріне, олардың білім деңгейіне және оқу процесінің жабдықталуына байланысты.

Тарих сабағында мәдениет мәселелерін зерттеу барысында жобалық оқыту технологиясы, эвристикалық технология және оқушылардың тұлғалық-бағдарлық қасиеттеріне бағытталған технологиялар сияқты технологиялар өзін дәлелдеді.

Ортағасырлық Қазақстан тарихын оқытуда жазба және материалдық дереккөздерді тартудың тәрбиелік мәні өте зор. Мәдени ескерткіштер адам мен қоршаған табиғат арасындағы бірегей өзара әрекеттесу объектілері болып табылады. Мәдениеттің дамуындағы ескерткіштердің қоғамдық бағасы мен маңызы бар, олар объектіні құндылық қабылдау объектісіне айналдырады» [1, 52 б.].

Материалдық мәдениетке арналған тақырыпты оқу барысында қазақ халқының зергерлік бұйымдарын, тұрмыстық бұйымдарын, музыкалық аспаптарын, киімдерін сабақта пайдалану нәтижелі болады. Сабақта көне заттарды пайдалану зерттелетін объектіні көрнекі түрде қабылдауға, сондай-ақ тактильді қабылдауға ықпал етеді, бұл тактильді есте сақтау қабілеті басым оқушылар үшін маңызды екені сөзсіз.

Сондай-ақ, мәдениетке арналған тақырыптарды оқығанда, мұражайға бару айтарлықтай қосымша болады. «Мұражайлардан табылған мәдени құндылықтармен қарым-қатынас жасаудың арқасында өткен ұрпақтың тәжірибесі балаларға беріледі, оқу мен білім алудың жаңа мүмкіндіктері ашылады. Оқушылармен диалог әдісін қолдануға болады. Экскурсияның мақсаты – оқушылардың мұражайлардағы түпнұсқа өнер туындыларымен белсенді араласуына жағдай жасау; рухани дүниесін байыту, барлық оқушылардың бойында көрермен, тыңдаушы, оқырман болу қабілеттерін дамыту. Бұл өнерге деген сүйіспеншілікке, сұлулықтан ләззат алуға, олардың қиялын, шығармашылығын дамытады, мәдениет ескерткіштерін құрметтейді.

Сонымен, материалдық және рухани мәдениет ескерткіштерін пайдалану мәдениет мәселелерін зерттегенде оқушылар тарихи дәуір туралы түсінікті, тарихи тұлғаның бейнесін барынша айқын жасайды, зергерлік бұйымдарды жасау ерекшеліктерімен тереңірек танысады деген қорытынды жасауға болады және қазақ халқының тұрмыстық заттары. Жазба ескерткіштер мен ауызша халық шығармашылығы ескерткіштерінің арқасында олар мәдени-адамгершілік, этикалық тәрбиенің қандай мәселелері сол кездегі замандастарға тән екенін біледі және шығармалардың өскелең ұрпақ үшін тәрбиелік мәні зор екені сөзсіз.

Қазіргі мектепте оқу-тәрбие процесін ақпараттық технологияларды қолданбай елестету қиын. Бүгінгі таңда мектепте ақпараттық технологияны пайдалану – бұл бүгінгі күннің талабы.

Мультимедиялық технологияның арқасында бейнефильм көрсету арқылы сабақ өткізуге болады. Мысалы, барлығы бір тақырыпта «Ортағасырлық Қазақстанның сәулет өнері» деген тақырыпта интернет желісінде Арыстан баб, Қожа Ахмет Ясауи, Айша бибі кесенелері туралы өте жақсы бейнелер бар [5, 219 б]. Алдын ала түсіну кезеңінде әр оқушыға сұрақтар мен тапсырмалар жазылған билет беріледі, олар бейнероликті көріп отырып орындауы керек. Ең бастысы сабақты бейнематериалдармен шамадан тыс жүктемеу. Жұмыс өте анық ұйымдастырылуы керек, бұл жұмысқа мұғалімнің өзі де араласуы керек. Көргеннен кейін кідірту және сұрақтар әдісі арқылы оқушыларға көрсету керек, сонымен қатар бір бейнені қарау уақыты бес минуттан аспауы керек.

Сонымен қатар, «Орта ғасыр ойшылдары» тақырыбын меңгеру барысында Махмұд Қашғари мен оның әйгілі «Диуани-Лұғат-ат-Түрік» еңбегіне арналған бейнематериалды да пайдалануға болады. Бейнефильмді көру барысында оқушыларға кесте толтыру тапсырмасын беру қажет (3 кесте).

3 кесте – Шығыс ойшылдары

Ғалымның аты жөні	Өмір жылдары	Белсенділік	Жұмыс және оның негізгі идеясы
-------------------	--------------	-------------	--------------------------------

Бұл бейнероликтің ұзақтығы 20 минут, оқушылармен бірге 10 минут қарап, одан кейін не болып жатқанын қысқаша әңгіме түрінде, тура мағынасында 3-4 минут ішінде айтып беру нәтижелі болар еді.

«Түріктердің діни наным-сенімдері» [5, 220 б.] тақырыбын меңгеру барысында «Тәңіршілдіктің жаңғыруы» тақырыбына арналған бейнероликті пайдалануға болады. Бейнеролик діннің канондары туралы өте қызықты әңгімелейді және қазіргі әлемде ол қайтадан пікірлес адамдарды жұмысқа тартады. Бейнефильмді көрмес бұрын оқушыларға «Қазақтар түркі дінін жаңғырту керек пе?» деген проблемалық сұрақ қоюға болады.

Олай болса, тарих сабағында ақпараттық технологияларды пайдалану мәдениет мәселелерін зерттеуге маңызды қосымша болып табылатынын көреміз. Ақпараттық технологияның арқасында біз жанды бейнені жасап, зерттеліп жатқан дәуірдің ортасын жаңғырта аламыз. Ақпараттық технологияларды сабақта қолданудың болашағы шексіз. Ал заманауи мұғалім, әрине, заманауи оқу құралдарымен жұмыс істей білуге міндетті, бірақ олардың қосымша ғана екенін ұмытпауымыз керек және мұғалім қолданатын көптеген құралдардың бірі.

Біздің жұмысымызда ортағасырлық Қазақстан мәдениетін зерттеуге арналған сабақтарды оқытудағы интерактивті әдістерді қарастырдық. Берілген тақырыптар мен сабақты өткізуде қолданылатын әдіс-тәсілдерге байланысты интерактивті әдістердің әрқайсысының мәнін қысқаша ашқан жөн: мәселен, сын тұрғысынан ойлау технологиясы. Мысалы, «Орта ғасырлардағы көшпенділер мәдениеті» тақырыбын оқу барысында «көшпенділер» сөзіне синквейн жасауға болады:

- Батыл, еркін
- Төбелеседі, тойлайды, жарысады
- Атты жауынгер, қорғаушы.
- Көшпенді – ержүрек қорғаушы, еркін жауынгер.

Өз тәжірибемізде топтық жұмыс сияқты интерактивті технологиялар әдісін де кеңінен қолдандық. Мысалы, қазақ халқының материалдық мәдениетін зерттегенде, сыныпты 4 топқа бөлуге болады, әр топ өз аумағына: тұрғын үй, қолөнер, тамақ, киім-кешекпен айналысады. Топтағы әрбір қатысушының рөлі бар: топ жетекшісі – топтың жалпы ұйымдастырылуы мен көңіл-күйіне жауапты; сарапшы – әрбір қатысушының жұмысын жазып, басқа топтардың жұмысын талдайды; дизайнер – кластердің дизайнын эстетикалық және мүмкіндігінше түрлі-түсті етіп жасауға жауапты; спикер – топ жұмысын таныстырады. Материалды таңдауға бүкіл топ қатысады. Топтарға қазақ халқының тұрмыстық заттары мен қосымша мәліметтері бар үлестірмелі материалдар ұсынылады. Мұндай жұмысты ұйымдастырудың ерекшелігі – әр топ нақты тапсырма алып, оны топ жетекшісінің немесе мұғалімнің тікелей басшылығымен бірлесіп орындайды, ал топтағы тапсырмалар әр топ мүшесінің жеке үлесін қосатындай етіп орындалады және ескеріліп бағаланады.

Нәтижелер және оларды талдау. Зерттеу жұмысы барысында алдымызға қойылған міндеттерге қол жеткіздік, мәдениеттің оқу-тәрбие процесіндегі рөлін анықтадық; ортағасырлық Қазақстан тарихы бойынша мәдениет сұрақтарының мазмұнына талдау жасалды; тарих сабақтарында мәдениет мәселелерін зерттеудің негізгі тәсілдерін зерттеп, Қазақстанның ортағасырлық тарихы курсына мәдениет мәселелерін зерттеудің әдістемелік әдістерін қарастырдық. Нәтижесінде біз мынадай қорытынды жасадық: *біріншіден*, тарихты зерттеудің басты мақсаттарының бірі – өскелең ұрпақты халықтың мәдени құндылықтарымен таныстыру. Қазіргі таңда Қазақстанның және бүкіл қазақ қоғамының маңызды міндеттерінің бірі – лайықты ұрпақ тәрбиелеу және өскелең ұрпақтың бойында Отанға, оның тарихи өткеніне деген сүйіспеншілік сезімін қалыптастыру. Рухани және материалдық мәдениеттің барлық саласын қамтитын мәдени-тарихи материалдың оқушы тұлғасын қалыптастыру үшін зор тәрбиелік мүмкіндіктері бар екеніне сенімдіміз.

Екіншіден, қазіргі уақытта қолданыстағы мектеп оқулықтары мен оқу-әдістемелік құралдары осы мәселені шешуге бағытталмаған. Материал өте көлемді және көбінесе иллюстрациялар жоқ. Сондықтан тарих сабағында мәдениет мәселелерін оқыту мәселесі өте өткір күйінде қалып отыр. *Үшіншіден*, мектептегі тарих курсына мәдениетті зерттеу мәселесі мәдениет мәселелерін зерттеуде әдісті таңдау арқылы шешілуі тиіс. Тарихи материалды өнімді зерттеу үшін пәнді зерттеудің жалпы контекстіне мәдени-тарихи пәндерді қосуды көздейтін

интегративті тәсілді қолданған жөн. Мәдениет тарихын зерттеудегі диалогтық, тұлғаға бағытталған, жобалық тәсілдер де заман талабына сай болуы қажет.

Төртіншіден, өткенді зерделеудің бірдей маңызды мақсаты – тұлғаны ата-бабалары жасаған мәдени ортаға қосу. Және бұл жерде ең бастысы мәдени мәселелерді зерттеуде материалдық және рухани мәдениет ескерткіштерін пайдалану, соның арқасында оқушылар тарихи дәуір, тарихи тұлғаның бейнесі туралы түсінікті айқын жасайды, зергерлік бұйымдар жасау ерекшеліктерімен танысады және қазақ халқының тұрмыстық заттарын сипаттай алады. Жазба ескерткіштер мен ауызша халық шығармашылығы ескерткіштерінің арқасында олар мәдени-адамгершілік, этикалық тәрбиенің қандай мәселелері сол кездегі замандастарға тән екенін біледі, ерине, шығармалардың өскелең ұрпақ үшін тәрбиелік мәні зор.

Бесіншіден, бүгінгі таңда білім берудің басты міндеті – оқушылардың белгілі бір білім көлемін алуы ғана емес, олардың бойында білімді өз бетінше меңгеру дағдысын қалыптастыру болса, бұл жерде мұғалімнің көмегіне жаңа педагогикалық технологиялар келеді. Ақпараттық және интерактивті технологияларды қолдану мәдениет мәселелерін зерттеуге маңызды қосымша болып табылады. Ақпараттық технологияның арқасында біз жанды бейнені жасап, зерттеліп жатқан дәуірдің ортасын жаңғырта аламыз. Ақпараттық технологияларды сабақта қолданудың болашағы шексіз. Ал заманауи мұғалім заманауи оқу құралдарымен жұмыс істей білуге міндетті екені сөзсіз. Оқытудың интерактивті формалары мен әдістері материалды қолжетімді, қызықты, жарқын түрде оқытуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, оқушылардың бойында шығармашылықты дамытуға, білімді жақсы меңгеруге, білімге деген қызығушылықты оятуға, коммуникативті, тұлғалық, әлеуметтік және интеллектуалдық құзыреттіліктерді меңгерте аламыз.

Шағын педагогикалық тәжірибеге сүйене отырып және өз зерттеулеріміз негізінде мұғалімді мәдениет мәселелеріне арналған сабаққа дайындау кезінде туындайтын мәселелерді шешуге арналған ұсыныстарды ұсынамыз. Сабаққа дайындалу кезінде мыналарға назар аудару керек:

- Мәдени дамудың сызығы айқын болатындай материалды таңдау;

- Әр сабақта пәнаралық және қарым-қатынастық байланыстарды орнатуға тырысу;

- Мұғалім әр түрлі өнер түрлері өмірдің алуан түрлілігінің белгілі бір қырларын ғана көрсете алатынын есте ұстауы керек. Белгілі бір кезеңдегі өнердің әртүрлі түрлерінің бірлігін қадағалап, бір тарихи процестердің мәдениеттің әртүрлі түрлерінде қалай көрінетінін көрсету қажет;

- Оқушыларға көркем шығарманың өзіндік эстетикалық, гуманистік құндылығы бар екенін ұғындыру қажет.

Ол үшін шығарманы талдауға, оның көркемдік ерекшеліктерін, автордың шығармашылық стилін көрсетуге арналған сұрақтар жүйесін әзірлеу қажет.

- Рөлдік ойындар, сабақ-экскурсиялар, сайыс тапсырмалары, жобалық оқыту әдістері сияқты белсенді оқыту әдістерін пайдалана отырып, мәдениет мәселелерін зерттегенде оқушылардың танымдық қызығушылығын арттыру қажет, бұл оқытудың жобалық әдіс-тәсілдерін енгізуге әкеледі.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, біз зерттеуімізде аталған іс-әрекеттің барлық түрлері оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді және өзін-өзі танытуға ұмтылатын, рухани және рухани құндылықтарды бағалай білетін жеке тұлғаны тәрбиелеуге кең мүмкіндіктер береді деген қорытындыға келеміз. Сонымен қатар қоғамның материалдық байлығы, оның руханилығын қалпына келтіруге және байытуға ықпал етеді.

Қорытынды. Жұмыстан қорытынды: қазіргі таңда мәдениет мәселелеріне көп көңіл бөлінуде. Мемлекет қазақ халқының мәдени мұрасын жаңғырту және сақтау бағдарламаларын әзірлеуде. Мұражайлар жаңа экспонаттармен толығып, мәдениет мәселелеріне арналған көптеген кітаптар шығарылды. Бірақ, екіншіше орай, мектеп бағдарламалары мен оқулықтар мемлекетте жүргізіліп жатқан өзгерістерге ілеспейді. Біз өз зерттеулерімізде мәдениет мәселелерін зерттеуге жарқын және нәтижелі қосымша болып қана қоймай, сонымен қатар қазіргі уақытта мектептегі оқу материалын ұсыну мен енгізудің қажетті құралы болып табылатын әдістемелік ұсыныстар әзірледік.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1 **Балғабаева, Г.З., Ишенов, Ә.И. Орта ғасырдағы Қазақстан тарихы** [Мәтін]: лекция курсы / Ә.И. Ишенов, Г.З. Балғабаева. – ҚМПИ, Қаз.тарих.каф.- Қостанай: ҚМПИ, 2012. – 175 б.

2 **Анасова, А.Б. Қазақстан тарихын оқытуда оқушылардың өзіндік жұмыстарын ұйымдастырудың әдістемелік нұсқаулары** [Мәтін]: Әдістемелік құрал / А.Б. Анасова. –Қостанай: Ә.Сұлтанғазин атындағы ҚМПУ. – 2022. – 44 б.

3 **Анасова, А.Б., Балғабаева, Г.З. Тарих сабақтарына дайындық бойынша әдістемелік ұсынымдар** [Мәтін]: Әдістемелік құрал / А.Б. Анасова, Г.З. Балғабаева. – Қостанай: А.Байтұрсынов атындағы ҚӨУ. – 2022. – 92 б.

4 **Балғабаева, Г.З. Методика преподавания истории.** Электронное учебное пособие / Г.З. Балғабаева. – В формате 7-Zip. Қостанай: А.Байтұрсынов атындағы ҚӨУ, 2022.

5 **Джандосова, З.А. Қазақстан тарихы. Жалпы білім беретін мектептің 10-сыныбына арналған оқулық** [Мәтін] / З.А. Джандосова – Алматы: «Мектеп», 2019. – 256 б.

6 **Зуева, Л.И., Ускембаев, К.С. Методика преподавания истории в средней школе** [Текст]: Учебно-методическое пособие / Л.И. Зуева, К.С. Ускембаев – Караганда, 2013. – 386 с.

7 **Бакина, Н.С., Жанақова, Н.Т., Сүлейменова, Қ.Қ. Қазақстан тарихы. Жалпы білім беретін мектептің 6-сыныбына арналған оқулық** [Мәтін] / Н.С. Бакина, Н.Т. Жанақова, Қ.Қ. Сүлейменова. – Алматы: «Атамұра», 2018. – 240 б.

8 **Sadykova, A.M., Tokhmetova, G.M. Development of a history lesson plan based on the game method** / A.M. Sadykova, G.M. Tokhmetova // Журнал "Научный аспект" [Electronic resource] URL: <https://na-journal.ru/7-2023-pedagogika/6172-development-of-a-history-lesson-plan-based-on-the-game-method> (Жүктелген күні 07.09.2024).

9 **Kaliyeva, B.T. Formation of historical memory of schoolchildren in the lessons of the History of Kazakhstan and Local lore** [Text] / B. Kaliyeva // IV International Scientific and practical conference. Prospects for the development of higher schools. Tyumen industrial University. Volume 1. May 20, 2023 G. – pp. 110-115.

10 **Об особенностях преподавания истории** / Qazaqstan Tarihiy порталы. – [Электронный ресурс] URL: <https://e-history.kz/ru/news/show/33533> (Дата обращения 07.09.2024).

REFERENCES:

1 **Balgabaeva G.Z., Isenov O.I. Orta gasyrdagy Kazakstan tarihy** [History of Kazakhstan in the Middle Ages]. KMPI, Kaz.tarih.kaf., Kostanaj, KMPI, 2012, 175 p. (In Kazakh).

2 **Anasova A.B. Kazakstan tarihyhny okytuda okushylardyn ozindik zhumystaryn ujymdastyrudyn adistemelik nuskaulary** [Methodological guidelines for the organization of independent work of students in teaching the history of Kazakhstan]. Kostanaj, O.Sultangazin atyndagy KMPU, 2022, 44 p. (In Kazakh).

3 **Anasova A.B., Balgabaeva G.Z. Tarih sabaktaryna dajyndyk bojynsha adistemelik usynyndar** [Methodological recommendations for preparing for history lessons]. Kostanaj, A.Bajtursynov atyndagy KOU, 2022, 92 p. (In Kazakh).

4 **Balgabaeva G.Z. Metodika prepodavaniya istorii** [Methods of teaching history]. Kostanaj, A.Bajtursynov atyndagy KOU, 2022. (In Russian).

5 **Dzhandosova Z.A. Kazakstan tarihy. Zhalpy bilim beretin mekteptin 10-synybyna arналган oqulyq** [History of Kazakhstan. Textbook for the 10th grade of a general education school]. Almaty, Mektep, 2019, 256 p. (In Kazakh).

6 **Zueva L.I., Uskembayev K.S. Metodika prepodavaniya istorii v srednej shkole** [Methods of teaching history in secondary schools]. Karaganda, 2013, 386 p. (In Russian).

7 **Bakina N.S., Zhanakova N.T., Sulejmenova K.K. Kazakstan tarihy. Zhalpy bilim beretin mekteptin 6-synybyna arналган okulyk** [History of Kazakhstan. Textbook for the 6th grade of a general education school]. Almaty, Atamura, 2018, 240 p. (In Kazakh).

8 **Sadykova, A.M., Tokhmetova, G.M. Development of a history lesson plan based on the game method.** Zhurnal "Nauchnyj aspekt", available at: <https://na-journal.ru/7-2023-pedagogika/6172-development-of-a-history-lesson-plan-based-on-the-game-method> (accessed 07 September 2024).

9 **Kaliyeva B.T. Formation of historical memory of schoolchildren in the lessons of the History of Kazakhstan and Local lore. IV International Scientific and practical conference. Prospects for the development of higher schools. Tyumen industrial University, 2023, vol. 1, pp. 110-115.**

10 **Ob osobennostyah prepodavaniya istorii** [About the features of teaching history]. *Kazakstan Tarihy portaly*, available at: <https://e-history.kz/ru/news/show/33533> (accessed 07 September 2024) (In Russian).

Авторлар туралы мәліметтер:

Балғабәева Гаухар Зкриянқызы* – тарих ғылымдарының кандидаты, Қазақстан тарихы кафедрасының қауымдастырылған профессоры, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қазақстан Республикасы, 110000, Қостанай қ., Карбышев көш., 13, тел.: +7-705-450-33-72, e-mail: balgabaeva.gauhar@mail.ru.

Анасова Айнаш Бектұрсынқызы – тарих магистрі, Қазақстан тарихы кафедрасының аға оқытушысы, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қазақстан Республикасы, 110000, Қостанай қ., Абай даңғ., 40/1, тел.: +7-701-855-14-65, e-mail: anasova_ainash@mail.ru.

Тастекова Гүлдана Батталқызы – тарих магистрі, Қазақстан тарихы кафедрасының аға оқытушысы, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қазақстан Республикасы, 110000, Қостанай қ., Аэропорт ш/а, 8, тел.: +7-702-435-54-69, e-mail: tastekova.guldana@gmail.com.

Балғабәева Гаухар Зкриянновна* – кандидат исторических наук, ассоциированный профессор кафедры истории Казахстана, Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы, Республика Казахстан, 110000, г. Костанай, ул. Карбышева, 13, тел.: +7-705-450-33-72, e-mail: balgabaeva.gauhar@mail.ru.

Анасова Айнаш Бектұрсынқызы – магистр истории, старший преподаватель кафедры истории Казахстана, Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы, Республика Казахстан, 110000, г. Костанай, просп. Абая, 40/1, тел.: +7-701-855-14-65, e-mail: anasova_ainash@mail.ru.

Тастекова Гүлдана Батталовна – магистр истории, старший преподаватель кафедры истории Казахстана, Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы, Республика Казахстан, 110000, г. Костанай, мкрн. Аэропорт, 8, тел.: +7-702-435-54-69, e-mail: tastekova.guldana@gmail.com.

Balgabayeva Gaukhar Zkriyanovna* – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of history of Kazakhstan, Akhmet Baytursynuly Kostanay Regional University, Republic of Kazakhstan, 110000, Kostanay, 13 Karbyshhev Str., tel.: +7-705-450-33-72, e-mail: balgabayeva.gauhar@mail.ru.

Anassova Aynash Bektursynovna – Master of History, Senior Lecturer of the Department of history of Kazakhstan, Akhmet Baytursynuly Kostanay Regional University, Republic of Kazakhstan, 110000, Kostanay, 40/1 Abai Ave., tel.: +7-701-855-14-65, e-mail: anasova_ainash@mail.ru.

Tastekova Guldana Battalovna – Master of History, Senior Lecturer of the Department of history of Kazakhstan, Akhmet Baytursynuly Kostanay Regional University, Republic of Kazakhstan, 110000, Kostanay, 8 Airport micro district, tel.: +7-702-435-54-69, e-mail: tastekova.guldana@gmail.com.